

Κεφάλαιο 1

Από τον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897 στον Μακεδονικό Αγώνα

Μετά την ήττα στον πόλεμο με την Τουρκία, το 1897, το ελληνικό κράτος απασχόλησαν τα ζητήματα της Κρήτης και της Μακεδονίας. Μακεδονικός Αγώνας ονομάζεται η ένοπλη σύγκρουση Ελλήνων και Βουλγάρων ανταρτών στο χώρο της Μακεδονίας την περίοδο 1904-1908.

▲ Ο Παύλος Μελάς σε πίνακα του Ιακωβίδη, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ηταπεινωτική ήττα στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897 σκόρπισε απογοήτευση και προβληματισμό στο ελληνικό βασίλειο και ιδιαίτερα στους κόλπους του στρατεύματος.

Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα όμως το ελληνικό κράτος άρχισε να αναδιοργανώνεται. Μετέβαλε επίσης τη στάση του απέναντι στα εθνικά ζητήματα της Κρήτης και της Μακεδονίας, αναλαμβάνοντας πιο ενεργή δράση.

Τον Μάρτιο του 1905 ξέσπασε στο χωριό Θέριο της Κρήτης ένοπλη εξέγερση, με επικεφαλής τον Ελευθέριο Βενιζέλο και κύριο αίτημα την ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Τελικά η ένωση της Κρήτης με το ελληνικό κράτος δεν πραγματοποιήθηκε, καθώς η εξέγερση τερματίστηκε μετά από διαπραγματεύσεις.

Τρία χρόνια αργότερα η Κρήτη, εκμεταλλευόμενη την αναστάτωση που επικρατούσε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, επαναστάτισε και πάλι κηρύσσοντας την ένωση με την Ελλάδα. Η ελληνική Κυβέρνηση, από φόβο μήπως επαναληφθούν τα γεγονότα του 1897, δεν αναγνώρισε επίσημα την ένωση, προκαλώντας τη λαϊκή δυσαρέσκεια.

Στη Μακεδονία η κατάσταση ήταν πιο δύσκολη. Η αναμέτρηση μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων, που διεκδικούσαν την περιοχή, είχε ενταθεί μετά το Συνέδριο του Βερολίνου το 1878, που διατέρησε τη Μακεδονία υπό τουρκική κυριαρχία. Γύρω κυρίως από τα σχολεία και τις εκκλησίες των μακεδονικών χωριών δόθηκε ένας σκληρός αγώνας ανάμεσα στις δύο χώρες για επικράτηση. Οι Βουλγαροί άρχισαν να στέλνουν αντάρτες (κομιτατζήδες), που πίεζαν τους κατοίκους να δηλώσουν ότι ανήκαν στην ανεξάρτητη βουλγαρική εκκλησία (*Εξαρχία*).

Η βουλγαρική δραστηριότητα οδήγησε την Ελλάδα σε ενεργυτικότερη ανάμιξη στις μακεδονικές υποθέσεις. Αξιωματικοί του ελληνικού στρατού, όπως ο Παύλος Μελάς, ο Κωνσταντίνος Μαζαράκης και ο Τέλλος Αγαπηνός (Άγρας) καθώς και οπλαρχηγοί από πολλές άλλες περιοχές, όπως ο Γεώργιος Τσόντος από την Κρήτη, ο Παναγιώτης Παπατζανετέας από τη Μάνη και άλλοι έφτασαν στη μακεδονική γη και από κοινού με ντόπιους Έλληνες, σχημάτισαν ανταρτικές ομάδες.

Τη δράση των ανταρτικών αυτών ομάδων συντόνιζαν Έλληνες διπλωμάτες που υπηρετούσαν στη Μακεδονία, όπως ο Πρόξενος στη Θεσσαλονίκη Λάμπρος Κορομηλάς και ο υποπρόξενος στο Μοναστήρι Ίων Δραγούμης αλλά και δυναμικοί ιεράρχες, σαν τον Μητροπολίτη Καστοριάς Γερμανό Καραβαγγέλη.

Ο θάνατος του νεαρού αξιωματικού Παύλου Μελά σε σύγκρουση με τον τουρκικό στρατό στο χωριό Στάπιστα (σημερινό Μελάς) της Καστοριάς, στις 13 Οκτωβρίου 1904, κινητοποίησε τους Έλληνες και έκανε την ελληνική Κυβέρνηση να διεκδικήσει δυναμικότερα τη Μακεδονία, εγκαταλείποντας τους δισταγμούς της.

Για τα επόμενα τέσσερα χρόνια η ελληνική αντεπίθεση στη Μακεδονία ανέκοψε τη βουλγαρική διείσδυση. Η ένοπλη φάση του Μακεδονικού Αγώνα διακόπηκε το 1908. Τη χρονιά αυτή πολλοί φιλελεύθεροι Τούρκοι, που ονομάστηκαν Νεότουρκοι, επαναστάτισαν αντιδρώντας στην απολυταρχική διοίκηση του Σουλτάνου και στις συνεχείς επεμβάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Πεπεισμένοι από τις διακηρύξεις των Νεοτούρκων για παραχώρηση δικαιωμάτων, Έλληνες και Βουλγαροί αντάρτες κατέθεσαν τα όπλα. Ο αγώνας για τη διεκδίκηση της Μακεδονίας θα συνεχιζόταν κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους.

Γλωσσάρι

Εξαρχία: Έτσι ονομάζεται η βουλγαρική εκκλησία, η οποία αποσκιθήκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο το 1870.

Ανταρπικές ομάδες: Στρατιωτικά σώματα πολεμιστών, που δεν ανήκουν στον τακτικό στρατό και αγωνίζονται για την απελευθέρωση της πατρίδας τους.

Διπλωμάτης, Πρόξενος: Επίσημοι αντιπρόσωποι μιας χώρας σε μία άλλη χώρα.

Ανακόπιτο: Συγκρατώ, σπαματώ. / **Διεισδύω:** Εισχωρώ.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Οι Έλληνες της Μακεδονίας

«Παρ' όλες τις δυναμεις αυτές συνθήκες, παρ' όλες τις εκαποντάδες θυμάτων, ο Ελληνισμός διατηρούσε ακόμη το φυγικό του σθένος. Η δύναμις αυτή του Μακεδονικού Ελληνισμού δεν άργησε να μετατρέψει την παθητική στάση σε αμυντική. Μέχρι τον 1902 η αντίδραση προερχόταν κυρίως από τους Μακεδόνες Έλληνες χωρίς την βοήθεια του ελεύθερου Κράτους. Από το 1902 όμως και εφεξής, μετά την λεγόμενη βουλγαρική Επανάσταση τον 1902, άρχισε κάποια μικρή υποστήριξη εκ μέρους του Ελληνικού Κράτους, η οποία ενισχύθη αργότερα».

Αλέξανδρος Δ. Ζάννα, «Ο Μακεδονικός Αγώνας. Αναμνήσεις», Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου (επιμ.), Ο Μακεδονικός Αγώνας. Απομνημονεύματα, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 73.

2. Επιστολή του Παύλου Μελά στη γυναίκα του Ναταλία. Λάρισα, 21 Αυγούστου 1904

«Αναλαμβάνω αυτόν τον αγώνα με όλην μου την ψυχήν και με την ιδέαν ότι είμαι υποχρεωμένος να τον αναλάβω. Είχα και έχω την ακράδαντον πεποίθησην ότι δυνάμεθα να εργασθώμεν σε Μακεδονία και να σώσωμεν πολλά πράγματα. Έχων δε την πεποίθησην ταύτην, έχω και υπέρτατον καθήκον να θυσίασα το παν όπως πείσω και Κυβέρνησην και κοινήν γνώμην περί τουτού». Ναταλίας Π. Μελά, Παύλος Μελάς, Αθήνα-Γιάννινα 1992, β' έκδοση, σ. 317.

3. Επιστολή του Βασίλη Αγοραστού στον Ίωνα Δραγούμη σχετικά με τον θάνατο του Παύλου Μελά, Μοναστήρι, 20 Οκτωβρίου 1904

«Δεν επιχειρώ, φίλε μου, να σε παρηγορήσω, διότι η συμφορά είναι τόσον μεγάλη, ώστε δεν ευρίσκω λόγους παρηγορίας. Κλαύσσον, διότι και ενταύθα έκλαυσαν οι μόνοι οι γνωρίσαντες τον εις το καθήκον αφωσιωμένον και γενναιόν στρατιώτην, αλλά δύοι και εξ ακοής μόνον γνωρίσαν αυτόν, διότι επ' αυτού πάντες εστηρίζομεν τας ελπίδας ημών περί εντυχεστέρου μελλοντος της αποχούς ταύτης χώρας, διότι προς αυτόν, ως τον μόνον λυτρωτήν, εστράφησαν οι οφθαλμοί πάντων των ορθοδόξων».

Ναταλίας Π. Μελά, Παύλος Μελάς, Αθήνα-Γιάννινα 1992, β' έκδοση, σ. 415.

4. Παύλος Μελάς

«Σαν τέτοια ώρα στο βουνό, ο Παύλος πληγωμένος μες στο νερό του αυλακιού ἤταν ξαπλωμένος.

- Για σύρε, Δήμο μου πιστέ, στην ποθητή πηγή μου και φέρε μου κρύο νερό να πλύνω την πληγή μου. Δεν κλαίω τη λαβωματιά, δεν κλαίω και το βόλι, Μον' κλαίω που με ἀφήσει συντροφιά μου δῆλη. Σταλαματιά το αίμα μου, για σε Πατρίδα χόνω, για νάχεις δόξα και τιμή, να λάμπεις σαν τον κρίνο. Παύλος Μελάς κι αν πέθανε, τα παλικάρια ζύνε θα φέρουντε τη λεωτεριά στη χώρα που ποθούμε».

5. Παύλος Μελάς

«Σε κλαίει λαδός. Πάντα χλωρό να σαιέται το χορτάρι στον τόπο που σε πλάγιασε το βόλι, ω παλικάρι.

Πανάλαφρος ο ύπνος σουν τον Απρίλη τα πουλιά σαν τον σπιτιού σουν να τ' ακούς λογάκια και φιλιά και να σου φτάνουν τουν σκληρού χειμώνα οι καταρράχτες σαν τουφεκιού αστραπόβροντα και σαν πολέμουν κράχτες. Πλατιά του ονέρου μας η γη και απόμακρη. Και γέρνεις εκεί και σβας γοργά.

Ιερή στιγμή. Σαν πο πλατιά τη δείχνεις, και τη φέρνεις σαν πο κοντά!». Κ. Παλαμάς («Πολιτεία και Μοναξιά»)

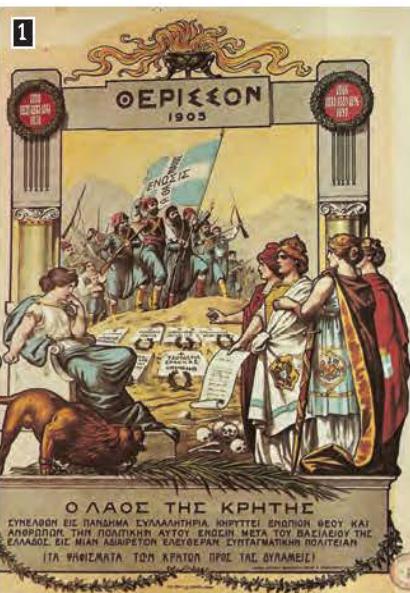
Ματιά στο παρελθόν

Ο Αγώνας στη λίμνη των Γιαννιτσών

Κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα πραγματοποιήθηκαν στη λίμνη των Γιαννιτσών σκληρές συγκρούσεις μεταξύ Ελλήνων και Βούλγαρων ανταρτών. Οι Έλληνες αντάρτες δεν είχαν να αντιμετωπίσουν μόνο τους Βούλγαρους κομιτατζήδες αλλά και τις άσχημες συνθήκες διαβίωσης μέσα στα έλη. Η ελονοσία καθώς και διάφορες άλλες αρρώστιες τους ταλαιπωρούσαν. Τις συνθήκες παραμονής των ανταρτικών ομάδων στη λίμνη των Γιαννιτσών περιγράφει η Πηγελόπη Δέλτα σε μνηστορήματά της και ιδιαίτερα στα «Μυστικά του Βάλτου».

Ο Τέλλος Αγαπηνός (καπετάν Άγρας) με άνδρες του στη λίμνη των Γιαννιτσών, Αθήνα, συλλογή Ιωάννη Μαζαράκη

▲ Λαϊκή εικόνα με τους επαναστάτες του Θέριου, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

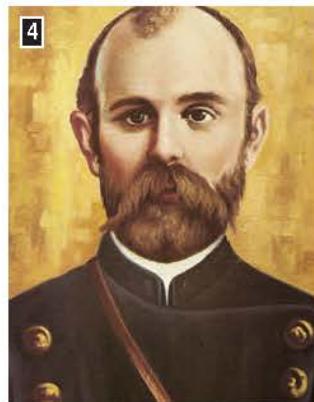

▲ Ο Ιωάννης Δραγούμης, Υποπρόξενος στο Μοναστήρι

▲ Ο Μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανός Καραβαγγέλης

▶ Ο καπετάν Κώτας από τη Ρούμια (σημ. Κώτας) της Φλώρινας, εμβληματική μορφή της ελληνικής άμυνας στη Μακεδονία

▲ Ελληνικές εφημερίδες της εποχής αναγγέλλουν τον θάνατο του Παύλου Μελά

▲ Λαϊκή εικόνα της επανάστασης των Νεοτούρκων, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

☞ Ερωτήματα

- Τι είναι ο Μακεδονικός Αγώνας και ανάμεσα σε ποιους έγινε;
- Ποια πήναν η σπρασία της θυσίας του Παύλου Μελά και ποια αισθήματα προκάλεσε στους Έλληνες; Θα σας βοηθήσουν και οι πιγές.